

TIJORAT BANKLARI INVESTITSION STRATEGIYASINI SHAKLLANTIRISHDA RISKLARNI BOSHQARISHNING AHAMIYATI

Ibrohimova Lola Ibrohimovna

**“Trastbank” XAB “Bank iste'molchilari huquqlarini himoya qilish”
departamenti yetakchi mutaxassisi**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21449791>

Bugungi kunda tijorat banklari faoliyatida investitsion operatsiyalar bank daromadlarini shakllantirish, moliyaviy barqarorlikni ta'minlash va uzoq muddatli rivojlanish strategiyasini amalga oshirishning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Banklar tomonidan qimmatli qog'ozlar, investitsiya loyihalari hamda boshqa moliyaviy aktivlarga yo'naltirilayotgan mablag'lar nafaqat bank daromadlarini oshirishga, balki iqtisodiyotning real sektorini moliyaviy qo'llab-quvvatlashga ham xizmat qiladi.

Shu bilan birga, tijorat banklarining investitsion faoliyati kengayib borishi turli xil moliyaviy xavflarning yuzaga kelish ehtimolini oshiradi. Xususan, bozor sharoitlarining o'zgarishi natijasida bozor risklari, investitsiya loyihalarining moliyaviy natijalari bilan bog'liq kredit risklari, mablag'larning yetarli darajada likvid bo'lmasligi bilan bog'liq likvidlik risklari hamda boshqa operatsion xavflar bank faoliyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Shu sababli tijorat banklarining investitsion strategiyasini shakllantirish jarayonida risklarni samarali boshqarish tizimini yaratish muhim ahamiyat kasb etadi. Risklarni aniqlash, baholash, monitoring qilish va ularni kamaytirish mexanizmlarining samarali tashkil etilishi bank investitsiya portfelining barqarorligini ta'minlash, kutilayotgan daromadlilikka erishish hamda moliyaviy yo'qotishlarning oldini olish imkonini beradi.

Demak, zamonaviy bank amaliyotida investitsion strategiya samaradorligi nafaqat investitsiya imkoniyatlarini kengaytirish, balki mavjud risklarni oqilona boshqarish darajasiga ham bevosita bog'liqdir. Shu nuqtayi nazardan, tijorat banklari investitsion strategiyasini shakllantirishda risklarni boshqarishning ahamiyatini o'rganish dolzarb ilmiy-amaliy masalalardan biri hisoblanadi. Mazkur holat tijorat banklarining investitsion strategiyasi mazmuni va uni shakllantirishning nazariy asoslarini yoritishni talab etadi.

Tijorat banklarining faoliyatida investitsion strategiya bank resurslaridan samarali foydalanish, barqaror daromad olish hamda moliyaviy xavflarni boshqarishga yo'naltirilgan muhim boshqaruv vositasi hisoblanadi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida banklarning investitsion faoliyati nafaqat qo'shimcha daromad manbaini shakllantirish, balki bank aktivlarini samarali boshqarish, kapital qiymatini saqlash va uzoq muddatli moliyaviy barqarorlikni ta'minlash vazifalarini ham bajaradi.

Tijorat bankining investitsion strategiyasi — bu bank resurslarini uzoq muddatli daromad olish, likvidlikni saqlash va investitsiya risklarini kamaytirish maqsadida turli investitsiya yo'nalishlariga joylashtirish bo'yicha ishlab chiqilgan strategik qarorlar tizimidir. Mazkur strategiya bankning umumiy rivojlanish siyosati bilan uzviy bog'liq bo'lib, investitsiya portfelining tarkibi, investitsiya obyektlarini tanlash mezonlari, risk darajasi va kutilayotgan daromadlilik ko'rsatkichlarini belgilab beradi.

Investitsion strategiyani shakllantirish jarayonida bank mavjud moliyaviy resurslari, kapital yetarliligi, bozor sharoitlari, makroiqtisodiy omillar hamda risklarni boshqarish imkoniyatlarini hisobga oladi. Samarali ishlab chiqilgan investitsion strategiya bankka investitsiya faoliyatidagi noaniqliklarni kamaytirish, resurslardan oqilona foydalanish va

raqobatbardoshlikni oshirish imkonini beradi. Tijorat banklari investitsion strategiyasining asosiy maqsadlari quyidagi 1-rasmda keltirilgan.

Daromadlilikni oshirish	Bank investitsiya operatsiyalaridan barqaror daromad olish va aktivlardan foydalanish samaradorligini oshirishga intiladi. Bunda investitsiya obyektlarining rentabelligi va istiqbollari muhim ahamiyatga ega.
Kapitalni saqlash	Investitsion qarorlar qabul qilishda asosiy vazifalardan biri bank kapitalining qiymatini saqlab qolish va investitsiya natijasida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan yo'qotishlarni kamaytirishdan iborat.
Likvidlikni ta'minlash	Bank investitsiya portfeli shunday shakllantirilishi kerakki, zarur hollarda aktivlarni tez va minimal yo'qotishlar bilan pul mablag'lariga aylantirish imkoniyati mavjud bo'lsin.
Risklarni minimallashtirish	Investitsiya faoliyati bilan bog'liq bozor, kredit, foiz va likvidlik risklarini aniqlash hamda boshqarish investitsion strategiyaning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.
Investitsiya portfelini diversifikatsiya qilish	Turli investitsiya obyektlariga mablag'larni taqsimlash orqali alohida aktiv yoki bozor segmentiga bog'liqlik kamaytiriladi va umumiy investitsiya risklari pasaytiriladi.

1-rasm. Tijorat banklari investitsion strategiyasining asosiy maqsadlari

Risklarni boshqarish esa tijorat banklarining investitsion strategiyasini amalga oshirish jarayonida muhim o'rin tutadi. U investitsiya faoliyatida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xavflarni aniqlash, baholash, nazorat qilish va ularni kamaytirishga qaratilgan tashkiliy hamda iqtisodiy chora-tadbirlar majmuini anglatadi. Samarali risklarni boshqarish tizimi bankka investitsiya qarorlarini yanada asosli qabul qilish, moliyaviy barqarorlikni saqlash va uzoq muddatli strategik maqsadlarga erishish imkonini beradi.

Shunday qilib, tijorat bankining investitsion strategiyasi va risklarni boshqarish tizimi o'zaro chambarchas bog'liq bo'lib, bank investitsiya faoliyatining samaradorligi va barqarorligini ta'minlovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Biroq investitsion strategiyaning samarali amalga oshirilishi turli moliyaviy va nomoliyaviy risklarni samarali boshqarishni talab etadi. Shu sababli bank investitsiyalarida uchraydigan asosiy risklarni ko'rib chiqish maqsadga muvofiqdir.

Investitsion faoliyatni amalga oshirish jarayonida tijorat banklari turli moliyaviy va nomoliyaviy risklarga duch keladi. Ushbu risklarning o'z vaqtida aniqlanishi, baholanishi va samarali boshqarilishi investitsion strategiyaning muvaffaqiyatli amalga oshirilishida muhim ahamiyat kasb etadi. Bank investitsiyalarida uchraydigan asosiy risklar 1-jadvalda aks ettirilgan.

1-jadval

Tijorat banklari investitsion faoliyatida uchraydigan asosiy risklar

№	Risk turi	Mazmuni	Bank investitsiyalariga ta'siri
1	Kredit riski	Investitsiya loyihalari yoki qimmatli qog'ozlar emitentlarining o'z moliyaviy majburiyatlarini bajarmaslik ehtimoli.	Investitsiyalardan kutilayotgan daromadning kamayishi yoki investitsiya mablag'larining yo'qotilishiga olib keladi.

2	Bozor riski	Foiz stavkalari, valyuta kurslari va qimmatli qog'ozlar narxlarining o'zgarishi natijasida investitsiya qiymatining pasayishi xavfi.	Investitsiya portfelining bozor qiymati va rentabelligini pasaytiradi.
3	Likvidlik riski	Investitsiya aktivlarini qisqa muddatda sezilarli yo'qotishlarsiz naqd pulga aylantira olmaslik.	Bankning joriy to'lov majburiyatlarini bajarish imkoniyatini cheklaydi.
4	Operatsion risk	Ichki boshqaruvdagi kamchiliklar, xodimlar xatolari, axborot tizimidagi nosozliklar yoki tashqi hodisalar natijasida yuzaga keladigan risk.	Moliyaviy yo'qotishlar va investitsiya jarayonlarining samaradorligi pasayishiga sabab bo'ladi.
5	Huquqiy va tartibga solish riski	Qonunchilik, me'yoriy-huquqiy hujjatlar yoki nazorat talablari o'zgarishi bilan bog'liq risk.	Investitsiya loyihalarining rentabelligi va bank investitsion strategiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Demak, tijorat banklarining investitsion faoliyatida kredit, bozor, likvidlik, operatsion hamda huquqiy risklar asosiy xavf omillari hisoblanadi. Mazkur risklarni kompleks baholash va samarali boshqarish investitsiya portfelining barqarorligini ta'minlash, moliyaviy yo'qotishlarni minimallashtirish hamda bankning uzoq muddatli investitsion strategiyasini muvaffaqiyatli amalga oshirishga xizmat qiladi. Yuqorida keltirilgan risklar investitsion faoliyat samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bois tijorat banklarida mazkur risklarni boshqarishning samarali mexanizmlarini joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Tijorat banklarining investitsion strategiyasini samarali amalga oshirish ko'p jihatdan risklarni boshqarish tizimining qay darajada tashkil etilganiga bog'liq. Zamonaviy bank amaliyotida risklarni boshqarish investitsiya faoliyati bilan bog'liq noaniqliklarni aniqlash, baholash, nazorat qilish va ularning salbiy ta'sirini kamaytirishga qaratilgan uzluksiz jarayon hisoblanadi. Samarali risk-menejment tizimi bankning moliyaviy barqarorligini mustahkamlash, investitsiya portfelining daromadliligini saqlab qolish hamda strategik maqsadlarga erishishda muhim ahamiyat kasb etadi. Quyidagi 2- jadvalda tijorat banklari investitsion strategiyasida qo'llaniladigan asosiy risklarni boshqarish mexanizmlari keltirilgan. Mazkur mexanizmlar investitsiya faoliyati bilan bog'liq risklarni aniqlash, baholash, monitoring qilish va ularni minimallashtirish orqali bank investitsiya portfelining barqarorligi hamda daromadliligini ta'minlashga xizmat qiladi.

2-jadval

Tijorat banklari investitsion strategiyasida risklarni boshqarish mexanizmlari

Risklarni boshqarish mexanizmi	Asosiy mazmuni	Amalga oshirish vositalari	Kutilayotgan natija
Risklarni aniqlash va baholash	Investitsiya faoliyatida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan risklarni	Moliyaviy tahlil, kredit reytingini	Potensial yo'qotishlarni oldindan aniqlash va

	oldindan aniqlash va baholash	baholash, stress-testlar	investitsiya qarorlarini asoslash
Investitsiya portfelini diversifikatsiya qilish	Investitsiyalarni turli sohalar, muddatlar va moliyaviy instrumentlar bo'yicha taqsimlash	Davlat qimmatli qog'ozlari, korporativ obligatsiyalar, aksiyalar, investitsiya loyihalari	Investitsiya risklarini kamaytirish va portfel barqarorligini ta'minlash
Risklarni monitoring qilish	Investitsiya portfeli holatini muntazam kuzatib borish va risk darajasini nazorat qilish	Limitlar belgilash, risk indikatorlarini baholash, doimiy monitoring	Risklarning o'z vaqtida aniqlanishi va tezkor boshqaruv qarorlarini qabul qilish
Xalqaro standartlarni qo'llash	Risklarni boshqarishda xalqaro tajriba va standartlardan foydalanish	Basel standartlari, ISO 31000, korporativ risk-menejment (ERM)	Risklarni boshqarish tizimi samaradorligini oshirish va bankning moliyaviy barqarorligini mustahkamlash

2-jadvalda keltirilgan mexanizmlarning har biri investitsion risklarni boshqarishda alohida vazifani bajaradi. Ularning mazmuni quyidagicha tavsiflanadi. Risklarni boshqarishning dastlabki bosqichi investitsiya faoliyatida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xavflarni aniqlash va baholashdan iborat. Investitsiya qarorlarini qabul qilishdan oldin banklar investitsiya loyihalarining moliyaviy holati, pul oqimlari, rentabellik darajasi hamda iqtisodiy omillarni tahlil qiladi. Shuningdek, qimmatli qog'ozlarga investitsiya kiritishda emitentlarning moliyaviy barqarorligi va kreditga layoqatligi baholanadi. Bundan tashqari, foiz stavkalari, valyuta kurslari va boshqa salbiy omillarning investitsiya portfeliga ta'sirini aniqlash maqsadida stress-testlardan foydalaniladi.

Investitsiya risklarini kamaytirishning samarali usullaridan biri investitsiya portfelini diversifikatsiya qilishdir. Bunda mablag'lar turli iqtisodiyot tarmoqlari, moliyaviy instrumentlar va investitsiya muddatlari bo'yicha taqsimlanadi. Amaliyotda banklar davlat qimmatli qog'ozlari, korporativ obligatsiyalar, aksiyalar hamda investitsiya loyihalariga mablag' yo'naltirish orqali risk va daromadlilik o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashga intiladi.

Risklarni samarali boshqarish investitsiya portfelini doimiy monitoring qilishni talab etadi. Monitoring jarayonida investitsiya portfelining tarkibi, daromadlilik va likvidlik ko'rsatkichlari muntazam nazorat qilinadi, risk limitlari belgilanadi hamda asosiy risk indikatorlari baholab boriladi. Zamonaviy axborot texnologiyalari real vaqt rejimida risklarni kuzatish va tezkor boshqaruv qarorlarini qabul qilish imkonini yaratadi.

Bugungi kunda tijorat banklarida risklarni boshqarish xalqaro standartlar asosida tashkil etilmoqda. Xususan, Basel standartlari bank kapitalining yetarliligi va risklarni nazorat qilish tizimini takomillashtirishga xizmat qiladi. ISO 31000 standarti esa risklarni aniqlash, baholash va monitoring qilishning umumiy tamoyillarini belgilaydi. Shuningdek, korporativ risk-

menejment (ERM) tizimi barcha turdagi risklarni kompleks boshqarish orqali bankning moliyaviy barqarorligini mustahkamlashga xizmat qiladi. Shunday qilib, zamonaviy risklarni boshqarish yondashuvlari bank investitsion strategiyasining ajralmas tarkibiy qismiga aylanib bormoqda.

Xulosa qilib aytganda, tijorat banklari investitsion strategiyasining samaradorligi risklarni boshqarish tizimining qay darajada tashkil etilganiga bevosita bog'liq. Risklarni aniqlash va baholash, investitsiya portfelini diversifikatsiya qilish, doimiy monitoringni amalga oshirish hamda xalqaro standartlarni qo'llash investitsiya faoliyatining xavfsizligi, daromadliligi va barqaror rivojlanishini ta'minlovchi asosiy omillar hisoblanadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Frederic S. Mishkin. The Economics of Money, Banking, and Financial Markets. 13th ed. Pearson Education, 2022.
2. Peter S. Rose, Sylvia C. Hudgins. Bank Management & Financial Services. 10th ed. McGraw-Hill Education, 2013.
3. Joel Bessis. Risk Management in Banking. 4th ed. John Wiley & Sons, 2015.
4. Tashmatov S. Improvement of Development Mechanisms of Banking Activities // Economic Development and Analysis. – 2025. – Vol. 3, Issue 6. – P. 267–275.
5. Kamiljanov B., Mamutova K., Jarilkapova N. Problems and Possibilities of Ensuring the Attractiveness of Investment Projects of Commercial Banks // Modern Science and Research. – 2023. – Vol. 2, Issue 11. – P. 718–722.
6. Bank for International Settlements. Principles for the Sound Management of Operational Risk. Basel, 2021.